

Egy sikeres fél évszázadról

Beszélgetés Bécsben Ausztriáról Deák Ernő történésszel,
a Bécsi Napló főszerkesztőjével

– *Hogyan jellemeznéd az ötvenéves Ausztriát? Hogyan viszonyul Nyugat-Európához, Magyarországhoz, önmagához?*

– Megítélésem szerint Ausztria függetlenségének ötvenedik évfordulójára túljutott a delelőjén, ami a gazdaságot, a jóléti társadalmat illeti. Ez a folyamat nem az idén tetőzött, de az elmúlt három-négy évben egyre inkább érezhetőek voltak a válság jelei. Ez természetesen nem Ausztria saját problémája, hanem Amerikából gyűrűzött be, Németországon át. Egyre nagyobb nosztalgiaival tekinthetünk vissza az aranykorra, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évekre, sőt még a kilencvenes évekre is. Ez az időszak, bár nem meredek, de folyamatos emelkedés volt, mára viszont fennsíkra jutottunk, amelyen el lehet egy ideig időzni, csak hogy nem tudható, hogyan, meddig lehet tartani ezt az állapotot. Elsősorban két dologra gondolok most: a nem egészen 5 százalékos munkanélküliségre, ami a németországi közel 10 százalékkal összevetve nem is olyan rossz. A másik a nyugdíjak problémája. Kimerült a kassza, felemel-

ték a nyugdíjkorhatárt, s ehhez jön még az általános előregedés. Ide sorolható az egészségügy kérdése is. Külön tárgyat képez az euró bevezetésével párhuzamosan „becsmpészett” áremelkedés, a termékek árának kőolajválságként emlegetett folyamatos emelése.

Ez tehát nagyon összetett dolog, mégis, ha ötven év távlatában gondolkodom, úgy látom, Ausztria büszke lehet a teljesítményére mind politikailag (plurális demokrácia, többpártrendszer), mind pedig gazdasági téren. Megvalósult a jóléti társadalom. Hogyan tovább? – ez a kérdés. Az lenne a megnyugtató, ha – tengelyként képzelve a mostani helyzetet – visszafordulva és előrenézve is pozitív képet látnék. Ellenben szkeptikus vagyok abban, hogy sikerül-e megbirkózni az állandósuló problémákkal, hiszen a jelenlegi helyzet nem csupán Ausztriának okoz gondot, hanem az egész nyugati féltekét érinti.

Az osztrák média szokatlanul tűnő mértékben foglalkozott például a németországi választásokkal. Nagyon találó volt az egyik tévébemondó megjegyzése, hogy mi azért tudósítunk ilyen részletesen a németországi választásokról, mert Ausztriát erősen érinti Németország helyzetének alakulása. Végre őszintén kimondta valaki, mi a tényállás. Ugyanis nem szabad elfelejteni: Ausztria ugyan semleges, mintegy önállóan fejlődő ország, mégis hihetetlenül nagy a német befolyás – ami az EU-tól függetlenül megvolt, illetve megvan. Az egyik osztrák napilap arról írt még a hetvenes évek végén vagy a nyolcvanas évek elején, hogy Ausztria gazdasága 63 százalékban német kézben van. Ha feltárnánk az idevágó adatokat, akkor láthatnánk igazán, hogy Ausztria mennyire önálló és életképes. Természetesen szerencséje volt, és van is, hogy élni és „gazdálkodni” tud ezekkel a tényekkel. Vannak azért hullámtörő gátak is a nyugati féltekén, melyek által a hullámok Ausztriát nem teljes erősségükben érik el, itt már enyhébb a hullámozás. Annak idején hasonlóan volt ez a német gazdasági csodával is, melyből Ausztria is profitált, természetesen nem német szinten.

– *Amit most kimondtál, azt jelenti, hogy egy korszakon túlvagyunk, mert tizenöt-húsz évvel ezelőtt még felmerült annak az úgynevezett száraz Anschlussnak a lehetősége, hogy az osztrákok esetleg egyesülni akarnak*

Németországgal. Nem tudom, hogy ez valódi probléma volt-e vagy sem, mindenesetre azt jelenti, hogy Ausztria most már egy teljesen más fejlődési úton halad, még ha nagyon erősen kötődik is a német gazdasághoz.

– Feltétlenül. Az „Anschluss”-szal kapcsolatban nem szabad elfelejteni, hogy ugyan 1938-ban vált ténylegessé, ellenben voltak neki előzményei. Az első világháború után, a Monarchia összeomlásakor érdekes módon nem a keresztényszocialista vonal, hanem a szociáldemokrata oldal hangoztatta – a híres Karl Rennerrel egyetemben –, hogy Ausztriának, mivel megszabadult a szlávoktól, és összetételében németté vált (ahogy kezdetben a nevében is volt: Deutsch-Österreich), illetve mert a gazdasági „hátszágai” nélkül már nem életképes, csatlakoznia kell Németországhoz. Ebből később eltérő ideológiát csináltak, olyan értelemben, hogy a németnyelvűség nem meríti ki az osztrák identitást, a kultúra pedig nem „birodalmi” német, csak épp a nyelven keresztül áll fenn kötődés. Elgondolkodtató – s erről sokáig nem illett vagy nem volt tanácsos beszélni –, hogy az Anschluss-gondolat és -óhaj nagyon kiforrott volt, és talán meg is valósulhatott volna. Ausztriának azonban a Saint Germain-i békeszerződésben megtiltották a Németországgal való társulást (nevéből is törölni kellett a deutsch, német megjelölést). A második világháborút követően érdekes módon szovjet oldalról is rábólintottak az államszerződésre, a semleges Ausztriára, de csak azért, hogy ezzel is gyengítsék Németországot. Az 1955. évi osztrák államszerződésben még szigorúbban meghatározták, hogy Ausztria még olyan nemzetközi szövetségekben sem vehet részt, amelyeknek Németország is tagja volt.

Emlékszem rá, talán 1987-ben volt, Alois Mock volt a külügyminiszter, amikor az Osztrák Néppárt már nagyon intenzíven foglalkozott az Európai Unióba való belépés gondolatával, egyik alkalommal német előadót hívtak meg, aki kimondta, hogy Ausztriának ne legyenek illúziói, ha belép az EU-ba, akkor ez a semlegesség kérdését is érinti. Ez '87-ben még igazi probléma volt a Szovjetunió miatt. A Szovjetunió megszűnte után Schüssell kancellár már egyenesen túlhaladott politikai konstellációnak nevezte a semlegesség kérdését. (Az ügy hamarosan lekerült a napi politika színpadáról a szociáldemokraták heves ellenzése miatt.) Időközben tízéves lett Ausztria EU-tagsága; s bár katonai semlegességét megőrizte, az EU-tól függetlenül változatlanul Németország „védőszárnyai” alatt van. Gyakorlatilag tehát a tilalmak ellenére – ha nem is politikai téren, de annál inkább gazdaságilag – csendesen megvalósult egyfajta „Anschluss”, azaz csatlakozás. Ha közelebbről megvizsgálunk az országba áramló külföldi tőkét, a

(vegyes)vállalatok összetételét és érdekeltiségét, láthatnánk, hogy Németország első helyen áll.

– *Ez Budapestről egy kicsit másképp látszik. Amennyi idegen tőke be van fektetve Ausztriában, annyi osztrák tőke be van fektetve más országokban, amelyek között Magyarország is ott van. Lehet, hogy az osztrák iparnak jelentős része Németországba megy, de Ausztria nagyon kitüntetett helyen van az EU-n belül. A kilencvenes évek elején Ausztria volt az a példa, amelyre a magyar értelmiség úgy tekintett, hogy „na csak ezt a kisszerű dolgot ne”, Ausztria ugyanis mindent kiszámolt, garasoskodott... ma pedig már minta, és ott tartunk, hogy tizenhat év múlva esetleg utolérjük. Abban azért nem vagyok biztos, hogy gazdaságilag elérjük, hiszen Ausztria politikai fejlődése rendkívül sajátos volt. A fiatal köztársaság felmérte a saját lehetőségeit, szímet vetett a múltjával, majd a két nagy párt szövetséget kötött, és kihasználta azt a lehetőséget, hogy ők Kelet és Nyugat között fekszenek és közvetítők voltak.*

– Nagyon találó a megjegyzésed. Ez volt ugyanis az osztrák politika sajátossága. Ha az amerikaiak reklamáltak, azt mondták, de kérem, tőlünk 65 kilométerre ott van a hátunkban a Szovjetunió, ha meg a szovjet prüszkölt, akkor azt, hogy kérem, mi semlegesek vagyunk. Ez nem is annyira manőverezés volt, hanem inkább a „balance”, az egyensúly politikája. Olyan helyzetet tudtak teremteni két világ határán, amelyet, ha egyszer – nem csupán az államszerződés vagy más okiratok alapján, hanem a gyakorlati politika oldaláról – történelmileg értékelnének, akkor kiderülne, hogy Ausztriának 1955 után ez volt az igazi történelmi szerepe. Ezt a kiegyenlítő szerepet játszott zseniálisan, tehát élni és hatni tudott az államszerződésből fakadó lehetőségekkel.

– *Ausztriának nagyon jó politikusai voltak, kihasználták a lehetőségeket, és valamennyire az osztrák identitás is kialakult. Én jellekésnek érzem, hogy Hruscsov és Kennedy itt, Bécsben találkoztak. Jelen pillanatban Magyarországról nézve Ausztria prosperál, tiszta, rendes, s azt kapod itt, amit ígérnek. Támogatja a kultúrát, a keleti szomszédokat, elfogadja az idegeneket.*

– Ez igaz, de csak Budapestről nézve tűnik fel, számomra mindez természetes. Ahogy az ember lélegzik, és nem is veszi észre. Magától értetődik.

Az osztrák identitással kapcsolatban érdekes, hogy a hatvanas, de még a hetvenes években is – például nemzetközi futballmérkőzéseken – az osztrák himnusz dallamára jóformán senki nem énekelt. Nem tudták a saját himnuszuknak a szövegét. Az iskolákban fel kellett nevelni azt a nemzedéket, amelyiknek megtanították a himnuszt. Ma már tudják, és lelkesen, öntuda-

tosan énekelik. Ezen felül pedig tudatos differenciálódás áll fenn: tényleg kialakult egy osztrák identitás ebből a nagyon furcsa „geopolitikai” helyzetből adódóan. Az osztrákok ugyanazt a nyelvet beszélik a németekkel, Goethe és Schiller ugyanúgy az osztrákoké, mint a németeké vagy a svájciaké. A kultúrájuk visszamenőleg egy, de az összeomlás (1918) után, majd a második világháborút követően kialakult a sajátos osztrák kultúra az irodalomtól kezdve a zenéig. Mindamelllett az osztrák életfelfogás, lelkület felismerhetően elkülönül a németországi német mentalitástól. Nem szabad figyelmen kívül hagyni a Habsburg örökséget sem, ami nélkül Ausztria történetileg elképzelhetetlen. A jelenkori osztrák identitás fontos eleme a föderaliztikus felépítésből adódó „lokálpatriotizmus”: az átlag osztrák elsősorban tirolinak vagy stájernek vagy bécseinnek tekint magát, vagyis elsődlegesen a szűkebb értelemben vett szülőföldhöz kötődik. Ehhez hozzájárul a tartományok történelmi múltjának ápolása is. Az iskolákban a Heimatkunde, tehát a honismeret keretében tanítják a tartományuk, sőt a saját városuk, településük a múltját.

Például a teheneknek a hegyi legelőkre terelése tavasszal, illetve lehajtása ősszel helyenként szertartá-

sos keretek között történik, ami ezáltal hagyományképző tényező is. Nem szabad azonban a gazdasági szempontokat sem elfelejteni: nemcsak a helyi kötődés (ami az összasztriai identitás egyik szegmense) erősítése fontos, hanem a turizmus is. Ma már minden utazási programhoz hozzátartoznak a folklórestek, melyeket minden kis régióban meg lehet találni. Ezek a helyi hagyományok nagyon szépen kiegészülnek, ötvöződnek, és nagyban hozzájárulnak az osztrák identitáshoz.

Visszatérve a himnuszra. Mulatságosnak tűnhet, de a múlt héten vitára került a Parlamentben – a zöldek szorgalmazására – a himnusz „*Heimat bist du großer Söhne*” sora, mely szerintük nőellenes, hiszen a második világháború utáni romeltakarítás nagyban a nőkre hárult, ezért illene őket is bevenni. A kérdés csupán az, hogyan tudják ezt rímbe szedni. Maria Rauch-Kallat miniszterasszony javaslata úgy hangzott a *bist du* (vagy te) elhagyásával: „*Heimat großer Töchter, Söhne*”, vagyis (Ausztria) nem csupán nagy fiak, hanem (első helyen említve) nagy lányok hazája is.

(Utóirat: Az osztrák parlament végül leszavazta az indítványt.)

